

Colombiaanse schimmen en het ongenoegen van Falconer

Over de soortnaam van *Mammuthus columbi*

Hans van Essen

Samenvatting

Over de betekenis van de soortnaam van de Noord-Amerikaanse mammoet *Mammuthus columbi* (Falconer, 1857), in Engelstalige landen ook bekend als de 'Columbian Mammoth', is herhaaldelijk verwarring ontstaan. De Latijnse tweede naamval *columbi* kan slechts 'van of betrekking hebbend op Columbus' betekenen, zoals ook Falconer zelf al beklemtoonde.

Summary

The specific name of the North American mammoth *Mammuthus columbi* (Falconer, 1857), also known by its vernacular name 'Columbian Mammoth', has repeatedly been a source of semantic confusion. The intended and exclusive meaning of the Latin genitive *columbi* is 'of or pertaining to Columbus', as was also emphasized by Falconer himself.

Inleiding

Wetenschappelijke namen van diersoorten hebben twee samenstellende delen, waarvan het eerste het geslacht en het tweede de soort aangeeft. Deze zgn. binominale zoölogische nomenclatuur heeft de in 1758 verschenen tiende uitgave van Linnaeus' werk "Systema Naturae" als uitgangspunt.

Voor de geslachts- en soortnamen worden doorgaans woorden van Griekse of Latijnse origine gebruikt. De opsteller van een dergelijke naam is gehouden de voor het Latijn geldende grammaticale regels m.b.t. woordgeslacht en verbuiging toe te passen. Niet-Latijnse woorden en namen moeten daarom eerst gelatiniseerd worden. Deze gang van zaken is een erfenis uit de tijd van de Renaissance, toen de klassieke talen en culturen zich in een hernieuwde belangstelling mochten verheugen.

De voor de nomenclatuur nagestreefde systematisering heeft de opstelling van een groot aantal regels en aanbevelingen noodzakelijk gemaakt. Deze zijn gebundeld door de International Commission on Zoological Nomenclature in Londen. Een Duitse uitgave wordt sinds geruime tijd verzorgd door het Forschungs Institut Senckenberg, Frankfurt am Main.

Ondanks alle zorgvuldigheid waarmee dit onderwerp omringd wordt, blijkt onder bepaalde omstandigheden een verkeerd begrip toch moge-

lijk. Zo'n geval deed en doet zich voor met betrekking tot de naam van de Amerikaanse mammoet *Mammuthus columbi* (Falconer, 1857). In Nederland wordt nu af en toe de aanduiding Colombiaanse of Colombiaanse mammoet gehoord, wat is toe te schrijven aan de invloed van het Engels-Amerikaanse 'Columbian'. Welke inhoud dit begrip voor de Nederlandstalige gebruiker kan hebben is niet duidelijk. Wel roept het een al in de 19e eeuw geopperd bezwaar tegen de soortnaam *columbi* in herinnering (zie onder). Om e.e.a. recht te zetten zou in feite nauwelijks meer tekst nodig zijn dan de bovenstaande samenvatting, maar daarmee alleen zou aan een interessant stukje 19e-eeuwse geschiedenis van de paleontologie niet voldoende recht gedaan zijn. Om deze reden wordt wat nader ingegaan op de auteur van (toen nog) 'E. *Columbi*', enige kuiperijen rond de geboorte-akte van deze mammoetsoort en op de verwarrende vormenrijkdom rond de naam 'Columbus'.

Falconer en zijn fossiele Proboscidea

Hugh Falconer (fig. 1) werd op 29 februari 1808 geboren in het Noordschotse Forres. Hij studeerde medicijnen in Aberdeen en Edinburgh en werd in 1829 assistent-chirurg in de Britse kolonie India, waar hij zich begon toe te leggen op de studie van fossiele beenderen. In 1832 werd hij benoemd tot directeur van de botanische tuin in

Fig. 1 Portret van Hugh Falconer
(uit *Palaeontological Memoirs*, vol. I)

Portrait of Hugh Falconer
(from *Palaeontological Memoirs*, vol. I)

Suharunpur. Vanuit zijn nieuwe woonplaats begon hij samen met de legerkapitein Proby T. Cautley de fossielen uit de nabijgelegen Siwalik-heuvels te bestuderen. Van 1842 tot 1847 was hij weer in Europa, om vervolgens opnieuw naar India te gaan. In 1855 keerde hij definitief terug in Engeland.

In 1846 publiceerden Falconer en Cautley het eerste en enige tekstdeeltje "Proboscidea" van het onvoltooid gebleven werk "Fauna Antiqua Sivalensis, being the Fossil Zoology of the Sewalik Hills, in the North of India" (fig. 2). De bijbehorende platenatlas is van 1845 tot 1849 in delen verschenen.

Zelfs wanneer wordt afgezien van niet tot de slurfdragers behorende dieren, zoals de giraffide *Sivatherium giganteum*, zijn de namen Falconer en Cautley verbonden met een behoorlijk aantal soorten: *Elephas* (*Euelephas*) *antiquus*, *E. (E.) Namadicus*, *E. (E.) Hysudricus*, *E. (Loxodon) planifrons*, *E. (Stegodon) insignis*, *E. (S.) bombifrons*, *E. (S.) Cliftii*, *E. (S.) ganesa*, *Mastodon* (*Tetralophodon*) *Perimensis* en *M. (Tetralophodon) Sivalensis*. Falconer alleen was de auteur van *Mastodon* (*Trilophodon*) *Pandionis*, *Elephas* (*Loxodon*) *Melit-*

ensis, *E. (Euelephas) Armeniacus* en *E. (E.) Columbi*. Deze namen zijn genoteerd zoals Falconer ze gebruikte; in tegenstelling tot de hedendaagse regel schreef hij soortnamen die zijn afgeleid van geografische namen en persoonsnamen met een hoofdletter.

Falconer stierf betrekkelijk jong op 31 januari 1865. Na zijn dood is zijn nagelaten werk verzameld en uitgegeven door Charles Murchison. In 1867 verschenen de teksten bij de platen van de *Fauna Antiqua Sivalensis*, en in 1868 twee delen die meestal kort worden aangeduid als de 'Palaeontological Memoirs' (Pal. Mem.; fig. 3). Deze vele honderden pagina's omvattende teksten behandelen vooral zoogdierfossielen uit de Siwalik-heuvels (deel I) en Europa (deel II).

De geschiedenis van *Mammuthus columbi* (Falconer, 1857)

Falconer gebruikte de naam "*E. (Eueleph.) Columbi* (Falc.)" voor het eerst in de "Synoptical Table of the Species of Mastodon and Elephant" die is opgenomen in Falconer 1857 (Pal. Mem. II, 14-15). In deze tabel wordt de soort slechts oppervlakkig gekenmerkt door een - nog in het Latijn gestelde - korte beschrijving van de opvallendste eigenschappen van de kiezen, ongeveer op dezelfde manier als in een plantendeterminatietabel gebruikelijk is: "*Colliculi approximati, machaeridibus valde undulatis*" [vrij dicht opeenstaande lamellen met sterk geplooid emailrichels]. Deze beschrijving geldt tevens voor de Indische en de Armeense olifanten, die volgens Falconer samen met zijn '*E. Columbi*' een afzonderlijke groep binnen het subgenus '*Euelephas*' vormen. Als vindplaatsen van '*Elephas Columbi*' worden Mexico, Alabama en Georgia aangegeven. De geologische ouderdom van de daarom door Falconer vaak "fossil Elephant of the Gulf of Mexico" genoemde soort stond voor hem nog niet vast ("Post-Pliocene?").

Nadere gegevens over '*E. Columbi*' zijn te vinden in Falconer 1863, een tekst die door Murchison eveneens is overgenomen in de *Palaeontological Memoirs*. Falconer vermeldt hierin dat zijn eerste kennismaking met kiezen van deze soort dateert van 1846, het jaar waarin de geoloog Charles Lyell hem een aantal door een zekere Mr. Hamilton Couper gevonden fossielen ter beoordeling opstuurde. Deze exemplaren waren al in 1838/39 tevoorschijn gekomen bij het graven van het Brunswick Canal bij Darien in de staat

Georgia. Falconer kwam tot de overtuiging dat enkele zich onder de stukken bevindende kiesfragmenten tot een soort behoorden die zeer duidelijk verschilde van de toen nog meest algemene in Noord-Amerika, '*E. primigenius*'. Lyell durfde echter niet te tornen aan de heersende mening en schreef de fossielen toch toe aan de wolharige mammoet. Hij wees daarbij op het enorme verspreidingsgebied van deze soort, dat reikte van Noord-Amerika, via Siberië, tot in Zuid-Europa. Falconer, de eigen opvatting contrasterend met die van Lyell, vervolgt zijn relaas van de ontwikkelingen met een belangrijke mededeling over de naamgeving van de nieuw ontdekte soort:

"...while I applied to it, in my notes of a systematic classification of the Proboscidea, the designation of *E. Columbi*, after the great discoverer; purposely avoiding a geographical name, which subsequent research, or more extended materials, might prove to be restrictively vicious."

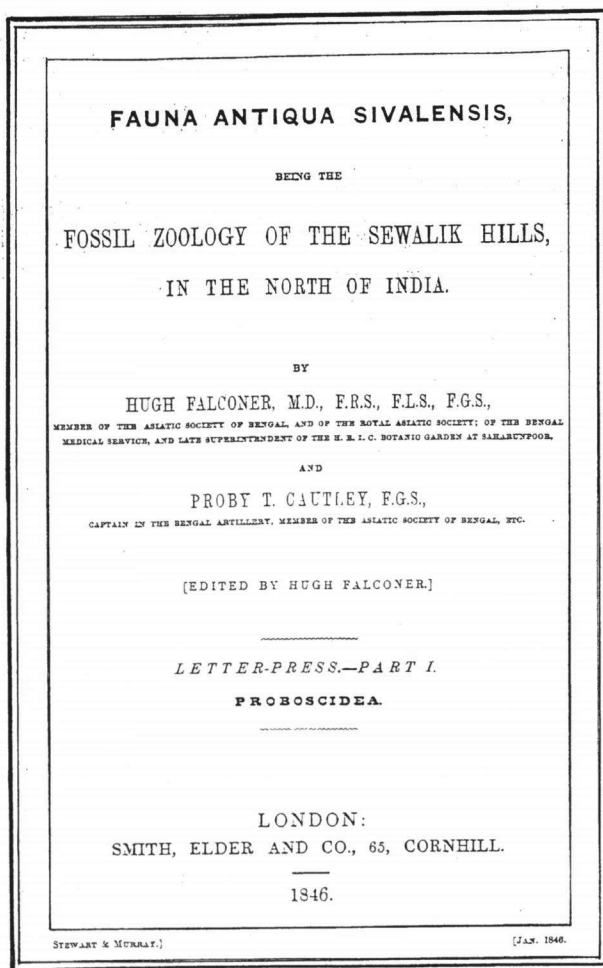

Fig. 2 Omslag van het eerste en enige tekstdeeltje (letter-press) van de Fauna Antiqua Sivalensis

Cover of the first and only text volume (letter-press) of the Fauna Antiqua Sivalensis

Nog geheel afgezien van de grammaticale kant van de zaak, laat deze passage aan duidelijkheid niets te wensen over. De soort is genoemd naar Columbus, en opzettelijk niet naar het gebied waar de eerste resten ervan zijn aangetroffen. Later onderzoek zou immers kunnen aantonen dat het dier een veel groter verspreidingsgebied heeft gehad dan een aanvankelijk gegeven geografisch gemotiveerde soortnaam zou suggereren. Falconer was volledig doordrongen van het belang van zijn ontdekking en vond zijn opvatting korte tijd later bevestigd door nieuw materiaal. Het was aangetroffen in de buurt van San Felipe bij de rivier de Brazos in Texas en werd in het voorjaar van 1847 gekocht door het British Museum of Natural History. Zijn tweede vertrek naar India, later in datzelfde jaar, belette hem echter het onderzoek voort te zetten. Het moest wachten tot na zijn terugkeer in 1855. Toen bleek dat er al enige exemplaren in Europese musea beland waren: In het museum van de Jardin des Plantes in Parijs (uit Texas) en in het universiteitsmuseum van Genève (uit Mexico). Ook ontving hij een afgietsel van een kies uit Alabama, en in 1857 werd een zeer goed bewaard gebleven kies uit Mexico door een zekere Mr. Taylor geschonken aan het museum van het Londense College of Surgeons. Met dit stuk had Falconer de hele 'set' bijeen, en om de laatste twijfel uit te bannen liet hij een van de stukken uit het Brunswick Canal in de lengte doorzagen (fig. 4). De gevonden verschillen met kiezen van de wolharige mammoet - dikkere, centraal verbrede lamellen, grotere cement-intervallen, sterker geplooid email - brachten hem ertoe '*E. Columbi*' te plaatsen tussen '*E. antiquus*' en '*E. Indicus*'. Hij voegde hieraan toe dat hij het verschil tussen zijn nieuwe soort en de wolharige mammoet groter vond dan dat tussen de wolharige mammoet en de Indische olifant.

De coup poging van Owen en Blake

In 1857 legde Falconer zijn bevindingen vast in twee 'communications' aan de Geological Society. Zoals hij zelf stelde, zijn de belangrijkste gegevens over de soort daarin opgenomen: de kenmerken van de kiezen, de plaats die de soort binnen geslacht en familie inneemt, het verspreidingsgebied en de begeleidende fauna (mastodonten, reuzenluiaards en paarden). Toen arriveerde er weer een kies uit Texas in het British Museum of Natural History. Dit exemplaar was afkomstig van ene Mr. Bollaert, die oudheidkundig en ethnologisch onderzoek in Amerika

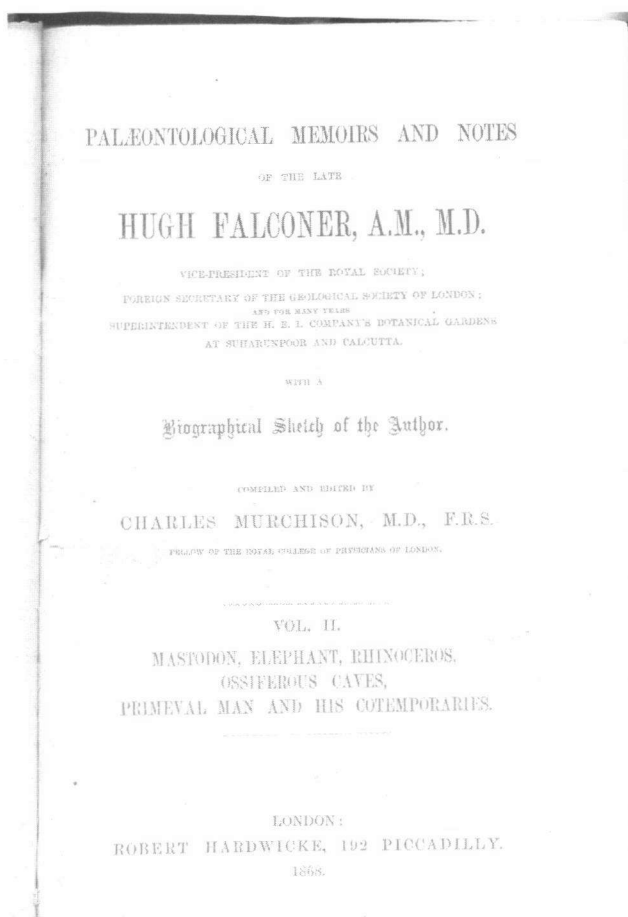

Fig. 3 Titelpagina van het tweede deel van de Palaeontological Memoirs and Notes, posthuum uitgegeven door C. Murchison

Title page of the Palaeontological Memoirs, vol. II, published posthumously by C. Murchison

verrichtte. Nu werd echter ook de aandacht van andere paleontologen getrokken. Eén van hen was de alom bekende en gerespecteerde vergelijkend anatoom en paleontoloog Sir Richard Owen (1804-1892). Al in 1858, tijdens een toespraak voor de British Association in Leeds, deed deze in een bespreking van de Amerikaanse Proboscidea de volgende verrassende uitspraak:

"... at least two other kinds of Elephant, *Mastodon Ohioticus* and *Elephas texianus*, existed in the warm and temperate parts of North America." (citaat naar Pal. Mem. 2: 215)

Aangezien uitleg t.a.v. de hier voor het eerst gebruikte naam '*E. texianus*' geheel achterwege bleef, impliceerde Owen dat hijzelf de auteur ervan was. Drie jaar later, in een herdruk van een boek van zijn hand, wordt echter gerefereerd aan

"...a second species of true Elephant (*Elephas texianus*, Blake), the teeth of which were adapted

to a succulent vegetable diet." (citaat naar Pal. Mem. II: 216)

De hier opgevoerde auteur was waarschijnlijk de in New York geboren William Phipps Blake (1826-1910). Deze was in de eerste plaats mineraloog, en midden dertig toen zijn notities over Amerikaanse Proboscidea gepubliceerd werden. Na 1864 was hij professor in de geologie en mineralogie in Californië en Arizona.

Voor Falconer was het al irritant genoeg dat Owen het bestaan van de naam '*E. Columbi*' niet eens vermeldde, terwijl deze op het Europese vasteland wel ingang had gevonden (Lartet, 1859: 505). Maar er was meer aan de hand: In een voetnoot had Owen een in 1860 verschenen publicatie van de voornoemde Mr. Bollaert ("*Antiquities of South America*") als bron opgegeven. Falconer nam dit werk geheel door, maar trof '*E. texianus*' er niet in aan, en evenmin de naam van Blake, gekoppeld aan welke daarin genoemde fossiele olifant dan ook. Op zo'n loze verwijzing kon Owen ook worden betrappt inzake publicaties over mastodonten, wat Falconer haarfijn uit de doeken doet (Pal. Mem. II: 216, voetnoot 2), eindigend met de mededeling:

"But with reference to the 'Bollaert' and 'Kaup' citations here challenged, it is necessary to direct attention to the reprehensible practice of citing known works for matter, the existence of which cannot be traced in them."

Uiteindelijk, zoals Falconer schrijft, komt Blake pas in november 1861 op de proppen met zijn visie op deze fossiele olifant. In een artikel over de verspreiding van de mastodont in Zuid-Amerika vermeldt hij

"...a totally different species of true Elephant '*E. texianus*, Owen, *E. Columbi*, Falconer),..." (citaat naar Pal. Mem. II: 217)

Volgens Falconer wordt Owen hier, voor zover aan de hand van publicaties kan worden nagegaan, terecht genoemd als auteur van de naam '*texianus*', aangezien deze vier jaar eerder voor het eerst door hem gebruikt was. In februari 1862 verschijnt echter een volgend door Blake geschreven artikel, "*On a fossil Elephant from Texas (Elephas texianus)*", waaruit weer kan worden afgeleid dat Blake zelf de auteur van de soortnaam is en waarin '*E. Columbi*' weer als synoniem wordt opgegeven. De ontwikkelingen tot dan toe overziend, besluit Falconer dat Owen en Blake de naam '*texianus*' samen bedacht moeten hebben, vooral ook omdat de voorkeur voor succulente planten die deze mammoet aan

de dag zou hebben gelegd door beide auteurs vermeld wordt. Het enige verschil is dat Owen de soortnaam laat beginnen met een kleine letter en Blake een hoofdletter gebruikt. Om nu te beoordelen of de door deze heren opgestelde naam enig recht heeft op erkenning, analyseert Falconer de volgende passage uit het artikel van Blake, waarin deze een poging lanceert om Falconers soortnaam onderuit te halen:

"As the British Association, in their rules for Zoological Nomenclature, have authoritatively sanctioned the principle that names not clearly defined, and likely to propagate important errors, may be changed, and as the name of *E. Columbi* lays itself open to the grave charge that it is not clear whether it is named in honour of Columbus, or because it is found in Columbia (Venezuela y Nueva Granada), I trust that this name will not be accepted. That of *E. Texianus*, founded upon a yet unimpeached geographical distinction, if it has not the advantage of published priority, yet gives a more lucid idea of the nature of the species which it indicates.

The figure by Mr. Mackie gives a better idea of its appearance than any mere verbal description. I however define it as *Elephas Texianus*, dentium molarium (m. 6) Colliculi undulati, magis remoti quam in *E. Indico*. [lett.: lamellen van de kiezen (m. 6) gegolfd, verder van elkaar dan in de Indische olifant, zie fig. 4.] Its association with *E. Indicus* and *Armeniacus*, by Dr. Falconer, seems warranted by its legitimate affinities." (citaat naar Pal. Mem., 2: 218)

Nueva Granada was ooit een Spaans onderkoninkrijk in de noordwesthoek van Zuid-Amerika. Dit gebied maakte zich rond 1820 los van Spanje, waarbij Gran Colombia ontstond (Venezuela, Colombia en tijdelijk ook Ecuador). Panama, dat toen Colombiaans grondgebied was, verkreeg de federale status in 1855. Nu is de vermeende onduidelijkheid van de door Falconer bedachte naam '*Columbi*' mogelijk niet uitsluitend voortgekomen uit de gebruikte naamvalsuitgang, maar ook doordat de landengte waarmee Panama op Zuid-Amerika aansluit bekend staat als de Isthmus van Darién, die aan Caribische zijde wordt bespoeld door de Golf van Darién (met Spaans accent). De in Webster's (1947: 3050) bij dit Darién gegeven uitleg - "former province of New Granada (Colombia), now province Panama" - laat nog eens duidelijk zien hoe de koppeling 'Darien-Colombia' tot stand gekomen zou kunnen zijn, om vervolgens de onzekerheid omtrent de interpretatie van '*Columbi*' te veroor-

zaken dan wel te vergroten. Het is dan wel noodzakelijk dat Blake vóór 1862 op enigerlei wijze, mogelijk door horen zeggen, kennis heeft genomen van de eerste vindplaats van Falconers nieuwe soort. Evenals weer een ander Darién, in Connecticut, was dit plaatsje in de 19e eeuw vermoedelijk zó klein dat zelfs een burger van de Verenigde Staten het hooguit bij toeval zal hebben gekend.

De verwarring kan mede zijn ontstaan door in Zuid-Amerika gedane vondsten van mastodonten. Er waren al twee soorten beschreven, nl. '*Mastodon Humboldtii* Blainville' en '*M. andium* Cuvier'. De vondst van olifanten en mastodonten in hetzelfde gebied zou het van overal elders ter wereld bekende patroon herhalen en lag dus in de lijn der verwachting. Nog decennia later werd deze verwachting uitgesproken (Pohlig, 1888: 248), en het is dan ook aannemelijk dat de elementaire keuze tussen 'mastodont' en 'olifant' bij vondsten van uitsluitend beenderen aanvaankelijk problematisch was.

Colombiaanse schimmen blijven in ieder geval in de literatuur rondwaren, bijv. bij (Henri) Gervais & Ameghino (1880: 108-111). Deze auteurs vermelden in hun tweetalige overzicht van tot dan toe bekende Zuid-Amerikaanse fossiele zoogdieren de twee genoemde mastodonten, maar ook dat verscheidene reizigers de olifant (geslacht "*Elephas* (Linné)") in fossiele staat hebben aangetroffen in "los estados de Colombia / les Etats de Colombie". Voorts dat Humboldt er beenderen van in handen heeft gekregen die door Cuvier zijn onderzocht, en dat het hier misschien om resten van "*Elephas Colombi* (Falconer)" gaat, die ooit ook in Mexico en Centraal-Amerika leefde. (Deze speculatie is uiteraard voor rekening van genoemde auteurs; Cuvier overleed in 1832). Nog in 1911 gebruikte Pontier de variant "*E. colombi*".

Dit alles speelde zich uiteraard grotendeels af na Falconers dood, en uit zijn geschriften valt niet op te maken of hij enig vermoeden gehad heeft over de mogelijke oorzaken van de ontstane inhoudelijke verwarring. Zijn conclusie is echter wel dat die "important error" en "grave charge" duidelijk maken dat Blake niet over voldoende kennis en ervaring beschikt. Hij vervolgt:

"The derivation of *E. Columbi* is so obvious, that nothing I can say could make it plainer. No educated naturalist could apply the term to the geographical region of Colombia, without giving it an adjective form, or supplementing the last vowel with an important terminal diphthong, the

requirements of the case being inexorable. Putting aside that Colombia was nowhere in question as a habitat of the species, the British Association has not legislated against Latin grammar." (Pal. Mem. II: 218).

Volgens Falconer liggen de zaken uiterst simpel, en zou iedere goed opgeleide natuuronderzoeker moeten weten dat een van 'Colombia' of 'Columbia' afgeleide Latijnse soortnaam de vorm had moeten hebben van een bijvoeglijk naamwoord in de eerste, of van een eigennaam in de tweede naamval. Dat zou neergekomen zijn op '*Columbianus*', resp. '*Columbiae*'. Elders zijn hiervan wel voorbeelden te vinden. Zo is het bijvoeglijk naamwoord vertegenwoordigd in de wetenschappelijke namen van enkele dieren uit British Columbia, zoals de *Columbian Groundsquirrel*, *Spermophilus columbianus columbianus* (Ord, 1815). Namen van het andere type werden consequent toegepast door Pohlig (1888-89), die '*E. Armeniae*', '*E. Melitae*' en '*E. Americae*' gebruikte in plaats van resp. '*E. Armeniacus*', '*E. Melitensis*' en '*E. Americanus*'. De door Falconer gegeven soortnaam luidt echter '*Columbi*' en dus kan er geen sprake van zijn dat deze is afgeleid van de geografische naam 'Columbia'.

Ook als Falconer zijn naamgeving nergens had uitgelegd en al geen hoofdletters meer in soortnamen had toegepast, was het gelijk toch aan zijn kant geweest: De formeel mogelijke tweede naamval enkelvoud van het woord 'columbus' - 'doffer, mannelijke duif' zou niet zinvol zijn. Duiven (*Columba* sp.) zijn immers nooit bekend geworden als steeds terugkerend fauna-element naast deze mammoet (vgl. de naam van de Euraziatische steppemammoet, *M. trogontherii*, die gebaseerd is op het gelijktijdig optreden van de bever *Trogontherium*). Dat 'columbus' en 'Columbus' oorspronkelijk verband met elkaar houden ligt overigens voor de hand.

De uitgang -i kan verder een eerste naamval meervoud van een mannelijk woord op -us, dan wel een tweede naamval enkelvoud van een onzijdig woord op -um aangeven. De onzijdige vorm 'Columbum' heeft echter nooit bestaan, en al zou '*Columbi*' op zich eventueel geaccepteerd kunnen worden in de betekenis 'tot het geslacht of de familie Columbus behorende mensen' (analoog aan 'de Janssens'), dan zou dit in combinatie met de enkelvoudige genusnaam van de mammoet formeel en inhoudelijk onzin opleveren.

'*Columbi*' is dus maar voor één uitleg vatbaar, nl. als tweede naamval enkelvoud van de Latijnse

naam 'Columbus', en dit is precies wat Falconer wilde uitdrukken. Vandaar dat hij snedig opmerkt dat de British Association geen regels heeft opgesteld tegen de Latijnse grammatica. En, zoals boven al uiteengezet is, van een voorkomen van de soort in Colombia is geen sprake.

Falconer ziet ook niet in dat een geografische naam een helderder beeld zou geven van een soort, aangezien de soortkenmerken meestal in de dieren zelf liggen en veel tastbaarder zijn. Verder gebruikt Blake het woord 'colliculi' (heuveltjes, d.w.z. niet-aangekauwde lamellen) verkeerd, omdat deze natuurlijk niet in hun geheel gegolfd (undulati) zijn; het zijn de emailrichels ('machaerides' in het jargon van toen) van de aangekauwde lamellen die geplooidheid vertonen.

Het was duidelijk dat Blake - wellicht vanwege zijn mineralogische specialisme - niet voldoende op de hoogte was van de Latijnse vormleer en paleontologische vaktermen en dus zijn nek erg ver had uitgestoken. Misschien was dit ook wel de bedoeling van de 'educated naturalist' Owen, die - gezien de vele door hem in correct Latijn opgestelde taxa - nooit zelf met de aantijging had kunnen komen dat de naam '*Columbi*' onduidelijk was. Dat er echter op oneigenlijke gronden een poging werd gedaan die te doen verwerpen was hem mogelijk niet onwelkom, hoe weinig kans die poging bij de betrokken instantie ook gehad zou hebben. Hoe dit ook zij, Falconer zou zich volgens eigen zeggen niets van het hele geval hebben aangetrokken als er niet een praktische kant aan had gezeten: De dreigende verspreiding van '*E. Texianus*' door citaten van de naam onder een illustratie in een overigens belabberd artikel:

"The reasons assigned for the proposed change are so light and trivial, that I should not have considered it necessary to notice them, but for the fact that the paper is accompanied by an illustration of the Bollaert Molar; for a figure of a new or imperfectly known form will always carry with it a citation of the name it bears, and of the paper in which it occurs, however slight the latter may be." (Pal. Mem. II: 219)

Deze zorg was misschien ten dele terecht, maar hier staat tegenover dat Falconer als expert op het gebied van olifanten gold en door vele collega's gespeld werd. Zo vinden we bij Harting (1863) - die bekend was met de boven geciteerde publicatie in de *Natural History Review* (1863) - de nieuwkomer al in de synonymie gedrongen:

"Gelijktijdig met *E. primigenius* leefde echter in het zuidelijk deel van Noord-Amerika, tot in Mexico toe, nog eene andere soort van dit geslacht: *E. Columbi* FALC. (*E. texianus* OWEN)..."

De soortnaam '*Columbi*' heeft zijn prioriteit tot op de huidige dag behouden. Alleen de hoofdletter C heeft moeten wijken voor een latere nomenclatuurregel. Falconers expliciete vastlegging van de betekenis van deze naam is echter opgenomen in ruim 130 jaar geleden gepubliceerde en zeldzaam geworden teksten, zodat misvattingen weer volop mogelijk zijn.

Van Columbia begint de verwarring

Het is nu op twee manieren duidelijk geworden dat de Latijnse soortnaam van *Mammuthus columbi* maar één betekenis kan hebben, nl. 'van Columbus', in de zin van een eerbetoon aan de grote ontdekkingsreiziger. Op vergelijkbare wijze verwijst een groot aantal andere soortnamen naar verdienstelijke personen. Slechts enkele voorbeelden hiervan zijn: *Hydrodamalis stelleri* (Stellers zeehoe), *Sarcophilus harrisi* (Tasmaanse duivel), *Palaeoloxodon naumanni* (een Japanse bosolifant), *Turdus naumanni* (bruine lijster; genoemd naar een andere Naumann), *Picus vaillantii* (Levaillants specht), *Inocybe langei* (Lange's vezelkop; een plaatzwam), etc.

Volksnamen van levende dieren en planten waren er in veel gevallen eerder dan wetenschappelijke, zodat de verwijzing naar een persoon dikwijls alleen in de laatste voorkomt. Fossiele soorten hebben doorgaans geen volksnaam, maar bij slurfdragers ligt dat soms anders. We zien dan dat de volksnaam zich richt naar in het oog springende 'eigenschappen' als wolharigheid of een bepaald biotoop, of naar de wetenschappelijke naam, zoals bij *Mammut americanum* (Amerikaanse mastodont) en *Mammuthus meridionalis* (zuidelijke mammoet). Ook bij *M. columbi* is dit laatste het geval (Columbian Mammoth), zodat niet-Engelstaligen er goed aan doen deze naam in de juiste vorm over te nemen. Columbus' mammoet zou dus de in het Nederlandse taalgebied gehanteerde volksnaam moeten zijn, maar het Engelse 'Columbian' heeft meer dan één betekenis en dit werkt hier als stoorzender. De juiste, maar ook veel minder bekende vertaling bevindt zich hierdoor in de positie dat een al min of meer gevestigde onjuiste vertaling verdrongen zal moeten worden. Ter verduidelijking zal in het onderstaande enige

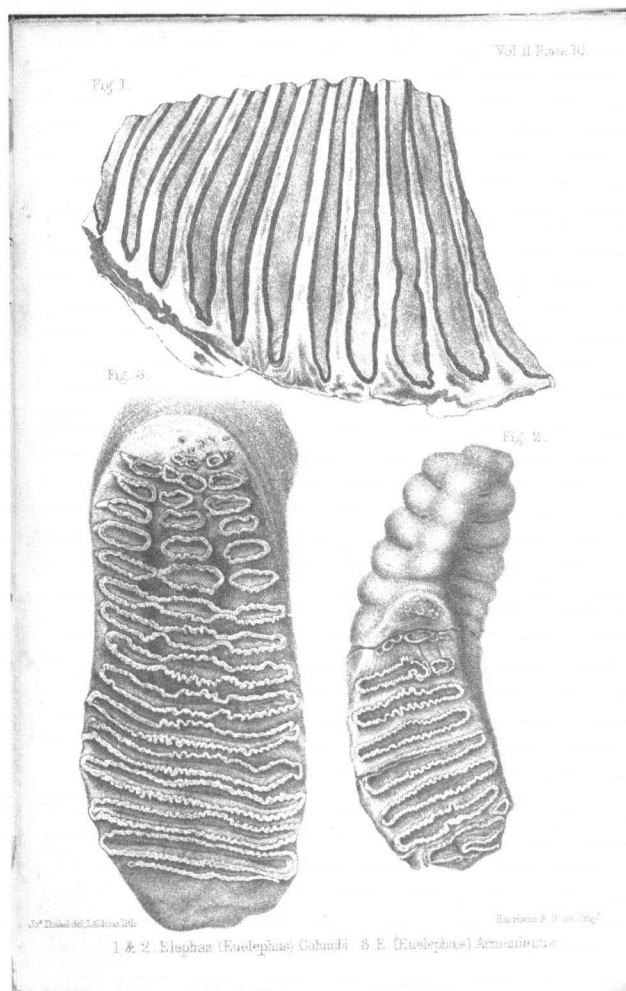

Fig. 4 *Mammuthus columbi*; lengtedoorsnede van een M3-fragment uit het Brunswick Canal bij Darien, Georgia, U.S.A. (A), en een M1 uit Mexico (B) (Pal. Mem. II, pl. X, fig. 1 en 2)

Mammuthus columbi; sagittal cut through an M3 fragment from the Brunswick Canal near Darien, Georgia, U.S.A. (A), and an M1 from Mexico (B) (Pal. Mem. II, pl. X, figs. 1 and 2)

aandacht worden besteed aan de relatie tussen de naam Columbus en hiervan afgeleide vormen.

Al aan het begin van de vijftiende eeuw bestonden er naast de Italiaanse naam Colombo een gelatiniseerde versie, Columbus, en een Spaanse, Colón (Peschel, 1930: 74, voetnoot 1). Bij zijn intrede in Spaanse dienst, aan het eind van diezelfde eeuw, veranderde de Genuëes Christoforo Colombo zijn naam dan ook in Cristóbal Colón, maar bleef algemeen bekend als Columbus. Van deze vorm is door wijziging van de uitgang de geografische naam 'Columbia' afgeleid, een als eerbetoon bedoelde, dichterlijke vorm, die Amerika of meer specifiek De Verenigde Staten van Amerika aanduidt (Webster's, 1947), zoals ook het Zuid-

Amerikaanse (Gran) Colombia en plaatsnamen als Cristóbal en Colón (bij de Atlantische ingang van het Panama-kanaal) als eerbetoon zijn op te vatten. De betekenis 'Amerika' was in 1994 nog niet doorgedrongen in de tweede druk van de Engelse Van Dale, waar in het deel EN alleen 'Colombian' (Colombiaan, van Colombia) te vinden is. In het deel NE staat dat 'Columbiaan(s)' zowel als 'Colombiaan(s)' te vertalen zijn met 'Colombian', wat ten onrechte suggereert dat 'Columbia' een synoniem is van 'Colombia'.

Het bijvoeglijk naamwoord 'Columbian' is ten dele secundair afgeleid van 'Columbia' (zie onder). Afgezien van het bijvoeglijk gebruik bij een hele reeks Amerikaanse steden en plaatsen die 'Columbia' heten, heeft dit woord in het Engels twee betekenissen: Van of betrekking hebbend op Columbia [= Amerika] of Christophorus Columbus (Webster's, 1947). Kent men alleen de volksnaam 'Columbian Mammoth' zonder van de eventueel mondeling correct overgeleverde betekenis op de hoogte te zijn, dan komt men daar niet verder mee. Men moet dus de boven aangehaalde tekst van Falconer gelezen hebben - wat niet erg waarschijnlijk is - of moet de wetenschappelijke naam van het dier kennen en een beetje Latijn geleerd hebben. Een aantal Engelstalige gebruikers zal daarom wel 'de Amerikaanse mammoet' als vertaling in gedachten hebben, vooral ook omdat *M. columbi*, in tegenstelling tot bijv. de wolharige mammoet, op Amerikaanse bodem is ontstaan.

Voor zover het 'Amerikaans' betekent, is het bijvoeglijk naamwoord 'Columbian' - met op de achtergrond de Latijnse versie 'columbianus' - rechtstreeks afgeleid van 'Columbia'. Als het gaat om de betekenis 'van Columbus' moet eveneens gedacht worden aan een gelatiniseerde vorm 'columbianus'. Dit is merkwaardig omdat de uitgangsvormen (Columbia / Columbus) niet gelijk zijn. Het zou in het tweede geval dan ook niet nodig zijn de -i- te gebruiken, aangezien de familienaam niet 'Columbius' luidt. De verwachte vorm (columbanus / Columban) had echter al een andere betekenis: Van, betrekking hebbend op, of gesticht door St. Columba [521-597] of zijn discipelen (Webster's, 1947). Dit zou tot betekenisverwarring kunnen leiden, en het is daarom waarschijnlijk dat er een uitwijkstrategie schuilgaat achter 'Columbian' in de betekenis 'van Columbus'. Dat de door Owen en Blake opgestelde naam 'texianus' naast het Engelse bijvoeglijk naamwoord 'Texan' staat, maakt bovendien duidelijk dat willekeur, of

onzekerheid, een rol kan spelen in het gebruik van uitgangen, aangezien in dit geval geen enkele betekenisverwarring dreigt.

Een niet over de noodzakelijke informatie beschikkende spreker van het Nederlands hoort of leest slechts 'the Columbian Mammoth' en denkt daarbij misschien aan het Columbia Plateau (Washington, V.S.), British Columbia (Canada) of aan Colombia, omdat dit nu eenmaal in zijn woordenboek staat. Als men zich dan laat verleiden tot het gebruik van 'Columbiaans' of zelfs 'Colombiaans' is dat niet zo verwonderlijk, maar niettemin een stap in de verkeerde richting. De tot dusver beschreven begripsverwarring m.b.t. de 'Columbian Mammoth' is samen te vatten onder de noemer 'interferentieverschijnselen', waarbij dicht tegen elkaar aanliggende vormen en betekenissen uit verschillende sferen ten onrechte als synoniem worden ervaren en met elkaar verwisseld (Darien, Columbia / Darién, Colombia, etc.). Dergelijke onzuiverheden hangen samen met de manier waarop menselijke hersenen werken en doen zich dus overal en altijd voor. Zoals boven al vermeld, hebben ze zelfs de wetenschappelijke naam van Columbus' mammoet niet onaangeroerd gelaten.

De twintigste eeuw

Achteraf zijn bezwaren gerezen tegen Falconers keuze van het holotype van *Mammuthus columbi* (een fragment van een M3 uit het Brunswick Canal, Natural History Museum 40769), dat niet geschikt zou zijn om een soort op te baseren. Osborn heeft daarom al in 1922 twee exemplaren (American Museum of Natural History 13707) aangewezen als neotype. Hetzelfde deed hij voor *M. imperator* (Leidy, 1858). Een vervelende bijkomstigheid is echter dat de beide neotypen eigenlijk niet van elkaar te onderscheiden zijn (Maglio, 1973: 62; Kurtén & Anderson, 1980: 351). Hier steekt het aloude probleem van de onderverdeling van een evolutionaire reeks de kop weer op. Een aanzienlijke hoeveelheid Amerikaanse soortnamen kan daarom volgens Maglio als evenzovele synoniemen opgevat worden. In dat geval blijven hooguit vier taxa over: *M. meridionalis* (Nesti, 1825), *M. imperator* (Leidy, 1858), *M. columbi* (Falconer, 1857) en *M. primigenius* (Blumenbach, 1799). *M. jeffersonii* (Osborn, 1922) wordt door sommigen met Osborn beschouwd als een afzonderlijke - dus vijfde - soort (zie bijv. Kurtén & Anderson, 1980: 352; Agenbroad, 1985: 221), door anderen slechts als een geavanceerde vorm van *M. columbi*. Dudley (1996: 291) ziet *M.*

columbi jeffersonii als ondersoort van *M. c. columbi*. Als ondersoort zou ook *M. exilis* (Stock & Furlong, 1928) - de dwergvorm van de eilanden Santa Rosa en San Miguel voor de Californische kust - geïnterpreteerd kunnen worden. Volgens Kurtén & Anderson (1980: 352), dan zou deze *M. jeffersonii exilis* moeten heten. Dudley (1996: 291) geeft de voorkeur aan *M. columbi exilis*. Mocht deze dwergvorm als soort worden heringevoerd, dan zou dit - afhankelijk van de status van *M. jeffersonii* - de vijfde of de zesde zijn. De discussie over e.e.a. is duidelijk nog gaande. Vondsten worden nog steeds gedaan en de stand van zaken kan op het internet worden opgevraagd (Pygmy Mammoths Update, Channel Islands National Park: <http://www.nps.gov/chis/pygmy.htm>).

Zoals Falconer al had voorzien, is de geografische verspreiding van Columbus' mammoet niet beperkt gebleken tot de staten rond de Golf van Mexico. Kurtén & Anderson (1980: 351) noemen Alaska, Alberta, Colorado, Florida, Idaho, Kansas, Mexico, Nebraska, Oklahoma, Texas en Yukon Territory. Wordt *M. jeffersonii* meegerekend, dan gaat het om de Verenigde Staten, Mexico en een aanzienlijk deel van Canada (Agenbroad, 1985: 223, fig. 3). De geologische ouderdom wordt door Kurtén & Anderson (1980: 351) aangegeven met midden Irvingtonian tot midden Rancholabrean, wat ongeveer equivalent is aan vroeg Midden Pleistoceen tot en met Saalien. Met *M. jeffersonii* erbij loopt deze periode door t.e.m. het Wisconsinian, d.w.z. tot het begin van het Holoceen. Het laatste deel ervan valt binnen het bereik van de C14-methode, en van

aan *M. columbi* toegeschreven vondsten bestaat dan ook een aantal dateringen, samengevat door Stuart (1991: 532-533). De waarden liggen tussen 30.000 en ± 10.000 jaar. Enkele dateringen in het Holoceen worden als onbetrouwbaar beschouwd.

Van alle Amerikaanse mammoeten is *M. columbi* tot op heden het talrijkst vertegenwoordigd. De spectaculaire vondst in 1974 van een groot aantal ca. 26.000 jaar oude skeletten te Hot Springs, South Dakota, heeft zeer tot zijn algemene bekendheid bijgedragen (Agenbroad 1990; Agenbroad & Mol, 1990).

Nawoord en dankwoord

Hierbij dank ik dhr. M. Schrama, bureauredacteur Engels bij Van Dale Lexicografie bv te Utrecht, die op 15.11.1999 berichtte dat opname van het lemma 'Columbian' in de volgende druk van het Groot woordenboek Engels-Nederlands zal worden overwogen. Volgens zijn zeggen is de onduidelijkheid m.b.t. 'Colombiaans / Columbi-aans' in de derde druk van dit woordenboek opgelost doordat de variant 'Columbiaans' in de nieuwe spelling is komen te vervallen. Voor het reproduceren van de figuren uit de bibliotheek van Naturalis dank ik Dr J. de Vos.

Adres van de auteur

Hans van Essen
Burg. Bloemersstraat 62
6952 BB Dieren

Literatuur

Agenbroad, L.D., 1985. The distribution and chronology of mammoth in the New World. *Acta Zool. Fennica*, 170: 221-224.

Agenbroad, L.D., 1990. The Mammoth Population of the Hot Springs Site and Associated Megafauna. In: Agenbroad, L.D., J.I. Mead & L.W. Nelson (eds). *Megafauna & Man. Discovery of America's Heartland. The Mammoth Site of Hot Springs, South Dakota, Inc., Scientific Papers*, 1: 32-39.

Agenbroad, L.D. & D. Mol, 1990. Het mammoetkerkhof van Hot Springs. *Grondboor & Hamer*, 6: 147-150.

Dudley, J.P., 1996. Mammoths, Gomphotheres, and the Great American Faunal Interchange. In: Shoshani, J. & P. Tassy (eds). *The Proboscidea: Trends in Evolution and Paleocology*: 289-295. Oxford: University Press.

Falconer, H., & P.T. Cautley, 1846. *Fauna Antiqua Sivalensis, Being the Fossil Zoology of the Sewalik Hills in the North of India.* (Edited by Hugh Falconer.). Letter-press. - Part I. Proboscidea. London: Smith, Elder and Co.

Falconer, H., 1857. On the species of Mastodon and Elephant occurring in the fossil state in Great Britain. Part I. Mastodon. *Quart. Journ. Geol. Soc. London*, 13: 307-360; herdrukt in: *Palaeontological Memoirs*, II: 1-64, met aanvullingen uit de nalatenschap van de auteur.

Falconer, H., [1857] 1865. On the species of Mastodon and Elephant occurring in the fossil state in Great Britain. Part II. Elephant. *Quart. Journ. Geol. Soc. London*, 14: 81 (1857, abstract); *Quart. Journ. Geol. Soc. London*, 21: 253-332; herdrukt in: *Palaeontological Memoirs*, II: 76-211, met aanvullingen uit de nalatenschap van de auteur.

Falconer, H., 1863. On the American Fossil Elephant of the Regions Bordering the Gulf of Mexico (E. columbi, Falc.); with General Observations on the Living and Extinct Species. *Natural History Review*, 3: 43-114; herdrukt in: *Palaeontological Memoirs*, II: 212-239, met correcties door de auteur, en met uittreksels uit zijn notitieboeken.

[Falconer] Murchison, Charles (ed.), 1867. *Description of the Plates of the Fauna Antiqua Sivalensis, from Notes and Memoranda.* London: Robert Hardwicke.

[Falconer] Murchison, Charles (ed.), 1868. *Palaeontological Memoirs and Notes of the late Hugh Falconer, A.M., M.D. Vol. I. Fauna Antiqua Sivalensis. Vol. II. Mastodon, Elephant, Rhinoceros, Ossiferous Caves, Primeval Man and his Contemporaries.* London: Robert Hardwicke.

Gervais, H., & F. Ameghino, 1880. *Los Mamíferos Fósiles de la América del Sud / Les Mammifères Fossiles de l'Amérique du Sud.* Paris: Librairie F. Savy; Buenos Aires: Igon Hermanos.

Harting, P., 1863. *Leerboek van de grondbeginselen der dierkunde in haaren geheel en omvang. Tweede deel. Gewervelde dieren. Eerste afdeeling. Natuurhistorisch overzicht. Eerste stuk. Zoogdieren.* Tiel: H.C.A. Campagne.

Kurtén, B., & E. Anderson, 1980. *Pleistocene Mammals of North America.* New York: Columbia University Press.

Lartet, E., 1859. Sur la dentition des Proboscidiens fossiles (Dinotherium - Mastodontes et Eléphants) et sur la distribution géographique de leurs débris en Europe. *Bull. Soc. géol. de France, 2e série*, 6: 469-515, 3 pl.

Osborn, H.F., 1922. Species of American Pleistocene Mammoths, *Elephas jeffersonii*, new species. *Amer. Mus. Novitates*, 41: 1-16. New York.

Peschel, O., 1930. *Geschichte des Zeitalters der Entdeckungen. Mit zeitgenössischen Bildbeigaben.* Leipzig: F.W. Hendel Verlag.

Pohlig, H., 1888-1889. Dentition und Kranologie des *Elephas antiquus* Falc., mit Beiträgen über *Elephas primigenius* Blum. und *Elephas meridionalis* Nesti. *Nova Acta Leop. et Carol.*, 53, 1: 1-279; 57, 5: 267-466.

Pontier, G., 1911. Remarques sur les variations dentaires chez les éléphants quaternaires européens. *Bull. Soc. géol. de France, 4e série*, 9: 463-471.

Stuart, A.J., 1991. *Mammalian Extinctions in the Late Pleistocene of Northern Eurasia and North America.* *Biol. Rev.*, 66: 453-562.

[Van Dale] Martin, W., & G.A.J. Tops (red.), 21994. *Van Dale Groot Woordenboek Nederlands-Engels / Engels-Nederlands.* Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.

[Webster] Neilson, W.A., Knott, T.A., & P.W. Carhart (eds), 1947. *Webster's New International Dictionary of the English Language. Second Edition, Unabridged.* London: G. Bell & Sons, Ltd.; Springfield, Mass.: G. & C. Merriam Co.